

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської мови та методики її викладання

**РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ АДРЕСОВАНOSTІ В СУЧАСНОМУ
АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ОФІЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 09-461 групи
Спеціальності 014.02 Середня освіта
(Мова і література англійська, німецька)
Освітньо-професійна програма «Середня
освіта (Мова і література англійська)»
Лаворенко Анастасія Віталіївна

Керівник кандидат філологічних наук,
доцент Лебедєва Аеліта Володимирівна
Рецензент кандидат педагогічних наук, доцент
доцент Гоштанар Ірина Вікторівна

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Офіційний дискурс у сучасній лінгвістичній парадигмі	7
1.1. Дослідження дискурсу в сучасній лінгвістиці.....	7
1.2. Характеристики інституційного дискурсу.....	17
1.3. Категорія адресованості.....	23
РОЗДІЛ 2. Реалізація категорії адресованості в офіційному дискурсі сучасної англійської мови	31
2.1. Аналіз комунікативних особливостей наукового дискурсу.....	31
2.2. Мовні засоби реалізації категорії адресованості в сучасному англійськомовному науковому тексті.....	37
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Дослідження присвячено проблемі вивчення категорії адресованості в офіційному дискурсі сучасної англійської мови.

В останні роки дискурс став популярним об'єктом дослідження лінгвістів. Існує велика кількість робіт з лінгвістики, в яких проаналізовано різні його типи: навчально-педагогічний дискурс (А. Габідулліна), політичний (В. Маслова, П. Серіо, І. Ухванова-Шмигова, Е. Шейгал), юридичний (Е. Горбачова, Т. Губаєва, В. Давиденко, Л. Сидорова, А. Соболева), релігійний (В. Карасик), рекламний (О. Андерсон, Н. Денисова, Л. Кочетова, Н. Красавський), медичний (Л. Бейлінсон), науковий (А. Болдирєва, В. Кашкін, Е. Михайлова, Н. Рябцева) та ін.

Актуальність роботи визначається важливістю такої категорії дискурсу як адресованість, аналіз засобів реалізації якої дозволяє реконструювати образ передбачуваного адресата офіційного дискурсу. Комунікативно-прагматичне вивчення адресованості в офіційному дискурсі корелює із загальною тенденцією сучасної лінгвістики, що спрямована на дослідження функціонального аспекту мови, на розвиток теорії дискурсу, на подальше вивчення лінгвістичної інтерпретації «фактора адресата». Принцип антропоцентризму є однією з основ сучасного мовознавства. Відповідно до цього принципу вся організація вербальних повідомлень вивчається в контексті мовленнєвої діяльності адресанта й адресата. Інтерес у дослідженні викликає процес реценції та взаємодії реального адресата й дискурсу, а також встановлення мовних та мовленнєвих механізмів, засобів та прийомів, за допомогою яких втілюється в дискурсі його орієнтація на передбачуваного адресата.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри англійської мови та методики її викладання

«Лінгвокогнітивні, комунікативні та прагматичні аспекти дослідження тексту» (державний реєстраційний номер 0117U006792).

Мета дослідження – дослідити специфіку реалізації категорії адресованості в офіційному дискурсі сучасної англійської мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- розглянути сучасні дослідження дискурсу в лінгвістиці;
- схарактеризувати сучасні інституційні дискурси;
- дослідити поняття категорії адресованості;
- вивчити комунікативні особливості сучасного наукового дискурсу;
- проаналізувати засоби реалізації категорії адресованості в англійськомовному науковому тексті.

Об'єктом дослідження є категорія адресованості в сучасному англійськомовному офіційному дискурсі.

Предмет дослідження – особливості реалізації категорії адресованості в офіційному дискурсі сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугували тексти сучасних англійськомовних наукових статей.

Методи дослідження. У роботі використано описовий і порівняльний методи, методи структурного та прагматичного аналізу, стилістичний аналіз. Сукупність методів дозволяє з'ясувати соціальні ролі комунікантів, комунікативно-прагматичні наміри адресанта, міжособистісні стосунки учасників комунікації, вплив адресанта на інформаційну та світоглядну систему адресата.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання його матеріалу у викладанні «Стилістики англійської мови», у спецкурсах із «Комунікативної лінгвістики», «Інтерпретації художнього тексту», при написанні курсових і дипломних робіт.

РОЗДІЛ 1

ОФІЦІЙНИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

1.1. Дослідження дискурсу в сучасній лінгвістиці

Теорія дискурсу на сучасному етапі, не дивлячись на багатозначність основного поняття, є одним із напрямків сучасного мовознавства, що розвиваються найбільш активно. Дослідницькі концепції та наукові школи, що розробляють теорію дискурсу не як абстрактну мовну систему, а як живу мову в умовах реального спілкування, прагнуть до синтезу наукових результатів різних областей знання. Підходи до дискурсу, принципи і прийоми його вивчення змінюються не тільки в різних науках, але також і в рамках однієї й тієї ж науки, в тому числі й лінгвістики [24].

Слово «дискурс» походить від латинського *diskursus*, що мало значення «швидко рухатися в різні боки»; пізніше воно починає використовуватися в значенні «бесіда», потім проникає в європейські мови і вже в ХХ столітті стає терміном [39].

Отже, розглянемо сучасні підходи до вивчення дискурсу, структуроутворюючі характеристики інституційного дискурсу, а також опис його функцій через призму наукового дискурсу.

Поняття «дискурс» з'явилося з моменту виходу лінгвістичних досліджень в область сверхфразового синтаксису. Дискурс стали розглядати як комплексну одиницю, що складається з послідовності речень, об'єднаних логічним, змістовим типом зв'язності. Зараз є очевидним, що дискурс – це «нова риса в образі мови кінця ХХ століття» [40].

У процесі розвитку лінгвістики поняття «дискурс» зазнало різних доповнень і зміни. Так, Т. ван Дейк визначав дискурс через поняття «текст», при цьому текст часто розглядався як частина дискурсу або його базова одиниця. На думку деяких лінгвістів, дискурс завжди є текстом, але не навпаки. Деякі мовознавці вважають, що текст є продуктом дискурсу, інші ототожнюють ці поняття [36].

Як відзначають дослідники в області аналізу дискурсу, цей феномен має властивість актуальності, у свою чергу текст є скоріше віртуальним продуктом. У той час як дискурс є реальною мовленнєвою подією, текст позбавлений безпосередньої прихильності до реального часу, він являє собою абстрактний ментальний конструкт, що реалізується в дискурсі [15].

Таким чином, дискурс має процесуальну, діяльну природу, пов'язану з реальним мовотворенням, утворенням мовленнєвого твору, в той час як текст є результатом процесу мовленнєвої діяльності, що реалізується в певній завершій і зафіксованій формі. Сучасними дослідниками введено поняття дискурсивної формації – інтегративної сукупності текстів, пов'язаних семантичними відносинами і об'єднаних у комунікативному і функціонально-цільовому відношенні [31].

Отже, виходячи з аналізу підходів до визначення дискурсу, а також співвідношення понять дискурс і текст, можна визначити, що дискурс є сукупністю текстів як результату мовленнєвої діяльності, пов'язаних семантичними відносинами, об'єднаних комунікативними і функціонально-цільовими відносинами.

До теперішнього моменту в науковому середовищі склалися численні напрямки, що розробляють свої оригінальні моделі дискурсу. З середини 1980-х років ХХ століття дискурс-аналіз знаходиться на стадії внутрішньогалузевої спеціалізації.

Т. ван Дейк також розглядає специфіку функціонування мови в дискурсі, враховуючи при цьому такі соціальні аспекти як думки

учасників спілкування, їх установки, соціальний статус, етнічну приналежність і т.п. Дослідник відносить дискурс до одиниць вербального спілкування і вважає, що вивчати їх треба з позицій холістичного підходу, тобто з урахуванням соціальних факторів. Учений наполягає на тому, щоб дослідники, які цікавляться дискурс-аналізом, будували свої роботи на суто теоретичному фундаменті [15].

І. Сусов визначає дискурс як зв'язні послідовності мовленнєвих актів. На думку автора, передане від мовця слухачеві висловлювання (або послідовність висловлювань) стає текстом, коли воно виявляється відображеним на листі (або за допомогою звукозаписувального пристрою). Отже, текст виступає у вигляді «інформаційного сліду» дискурсу, що відбувся [41, с. 40].

У загальному вигляді дискурс – це консеквентні висловлювання, послідовність яких зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. При цьому відзначають активність і нормативність дискурсу. Це не стільки результат людської діяльності, скільки сама діяльність, не так структура висловлювань, скільки вказівки до їх структурування в певних умовах [8].

З точки зору Е. Кожем'якіна, термінологічно дискурс можна розглядати як послідовність (особливим чином організованих) висловлювань, сприйняття яких може впливати на зразки індивідуального досвіду людини, її уявлення про світ, її погляди і вчинки. Слід зауважити, що, з одного боку, дискурс характеризується саме послідовністю висловлювань, а з іншого боку, вона викликана не тільки зовнішніми, а й внутрішніми факторами:

- 1) дискурс – це діяльність, а не її результат;
- 2) дискурс – це правило, інструкція до побудови структури висловлювань [29].

На сьогоднішній день не існує чіткого і загальновизнаного визначення дискурсу, що охоплює всі випадки вживання поняття. Не

виключено, що саме це сприяло широкій популярності терміна в останні десятиліття. Як показують результати досліджень дискурсу, немає єдності думок щодо принципів виділення характеристик дискурсу, самого переліку таких ознак або властивостей. Цей багатозначний термін, що з'явився у Франції в 60-х роках ХХ століття в рамках французької школи (П. Вейн, Ф. Гаттарі, Ж. Дельоз, Ж. Лакан, М. Фуко), є типовим для ряду гуманітарних наук, предмет яких прямо або опосередковано передбачає вивчення функціонування мови [24].

М. Фуко позначає дискурс як частину дискурсивної сукупної безлічі різних сфер людського пізнання, як щось більше, ніж сукупність знаків [17].

Аналіз дискурсу залишає простір лінгвістики і з'єднується з широким історичним, психологічним аналізом. У німецькій лінгвістичній традиції відповідним поняттям є «аналіз зв'язного мовлення» [28].

Представники німецької школи дискурсивного аналізу запозичили ідеї М. Фуко, виділивши концептуальні положення для теорії дискурсу. Будь-який текст є частиною і вираженням суспільної практики, яка вже визначає масу можливих текстів. Аналіз тексту стає ідеологічно орієнтованим аналізом дискурсу, що виступає як відповідна мовна формація по відношенню до соціально і історично обумовленої суспільної практики. Поняття системності мовних явищ, принцип їх використання, що стоїть за конкретним дискурсом, є ключовим для концепцій дискурсу у М. Фуко і У. Маасу [27].

Згідно англо-американською лінгвістичною традицією, під дискурсом розуміється зв'язне мовлення, при цьому дискурс ототожнюється з діалогом [2].

У вітчизняній науці термін «дискурс» накладається на вже існуючі традиції функціонально-стилістичного аналізу.

Ю. Степанов, продовжуючи ідеї М. Фуко і У. Маасу, описує дискурс як особливе використання мови для вираження особливої ментальності, особливої ідеології; особливе використання тягне активізацію деяких рис мови, особливу граматику і особливі правила лексики [40, с. 38].

Вищенаведені міркування розглядають дискурс як особливу мовну формацію, що корелює з тією або іншою областю суспільної практики, людського пізнання і комунікації.

А. Кибрик і П. Паршин виділяють три основні класи вживання терміна «дискурс»:

1. Власне лінгвістичні вживання цього терміна, спроби уточнення і розвитку традиційних понять мови, тексту і діалогу;

2. Дискурс розглядається як стиль мови або тексту, що належить якійсь певній людині, індивідуальній мові;

3. Дискурсом називається особливий ідеальний вид комунікації, що здійснюється в максимально можливому усуненні з соціальної реальності, традицій, авторитету, комунікативної рутини і т.п. і має за мету критичне обговорення та обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації [27].

Особливий інтерес для нашого дослідження представляють власне лінгвістичні вживання терміна «дискурс» і реальна практика дискурсивного аналізу.

Дискурс як лінгвістична категорія визначає особливу дослідницьку стратегію, яка передбачає макросемантичний і одночасно глибинно-семантичний аналіз тексту, що спрямована на виявлення епістемічних передумов і умов породження висловлювань / текстів, що зумовили певні в даній комунікативно-прагматичній та соціально-історичній ситуації форми, структури, мовні одиниці або інші текстові характеристики [28, с. 21].

Ю. Караулов розглядає дискурс як складне комунікативне явище. На переконання дослідника, воно включає, крім тексту, екстралінгвістичні компоненти (учасники мовного акту, їх комунікативні цілі і наміри, соціальні ролі, фонові знання, умови спілкування, знання про світ, думки, установки і т.д.), необхідні для розуміння тексту [2].

Подібну точку зору поділяють С. Виноградов та О. Платонова, які розуміють під дискурсом комунікативну подію, що полягає у взаємодії учасників комунікації, за допомогою текстів і / або інших знакових комплексів у певній ситуації й певних соціокультурних умовах спілкування [2].

Н. Арутюнова визначає дискурс як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними та іншими факторами: як текст, взятий в подієвому аспекті, мова, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у когнітивних процесах [2, с. 136].

У колоквіалістиці під дискурсом може розумітися усно-розмовний твір, що не має чітко вираженої текстової організації. Так, систематизуючи особливості мовних творів у зоні розмовного мовлення, О. Сиротініна зазначає, що нетекстові реалізації розмовного мовлення, дискурси, є особливо типовими для неї [2, с. 106].

М. Макаров розглядає терміни «текст» і «дискурс» як синоніми, залишаючи за останнім «підкреслену процесуальність» [2, с. 86].

М. Чернова трактує текст як складову дискурсу, що володіє усіма особливостями, які характерні для комунікативного акту [5].

Найбільш загальне розуміння дискурсу передбачає зв'язний текст в єдності з факторами, що впливають на його породження і сприйняття [24].

Однак якщо під текстом розуміють переважно абстрактну, формальну конструкцію, то під дискурсом різні види актуалізації тексту,

взятого в подієвому плані. Дискурс це текст, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент взаємодії людей, що розглядається в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами і включає вербальні і невербальні елементи (на відміну від тексту) [1].

Сутність цілого тексту може бути пояснена тільки при обліку комунікативного, соціокультурного, когнітивного чинників, сплетених з власне лінгвістичними. Крім того, дискурс, в одному з його можливих розумінь, позначає текст у нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом, який визначає все те, що істотно для породження даного висловлювання / тексту, у зв'язку з системою комунікативно-прагматичних і когнітивних цілеустановок автора, що взаємодіє з адресатом. У цьому сенсі дискурс характеризує комунікативний процес, що приводить до утворення певної структури – тексту [22].

Отже, під текстом розуміється лінгвістичний компонент дискурсу, що володіє структурно-сисловою єдністю і фіксує мовне спілкування, а дискурс визначається як базовий компонент у сукупності з екстралінгвістичними факторами, що представляє собою різні види актуалізації тексту в подієвому плані, який завжди пов'язаний з ситуацією спілкування [8].

Дискурс не може бути адекватно описаний поза комунікативних контекстів, тому можна стверджувати, що дискурс – це саме життя, що складається з дискретних подій, які вимагають мовного оформлення [12].

Це спільна соціальна діяльність, в якій розмова є основною формою комунікації, що з'єднує мову, індивідуумів, які використовують цю мову, і контекст (ситуацію), в рамках якого відбувається розмова [14].

Н. Ферклау вважає, що весь процес соціальної взаємодії треба розглядати як дискурс, частиною якого є тексти. Дискурс вважається

виробництвом і інтерпретацією текстів в умовах соціальної діяльності [27].

На переконання Т. Ширяєвої, дискурс як діяльнісна комунікативна подія, що має на увазі інтеракцію, може бути представлений у вигляді комунікативної стратегії мови з трьома функціями:

- креативною (співвіднесення з позатекстовою реальністю суб'єкта творця);
- референтною (співвіднесення з позатекстовою реальністю об'єктивного змісту висловлювання);
- рецептивною (співвіднесення з позатекстовою реальністю адресата-реципієнта висловлювання) [24, с. 34].

Дане переконання знаходить відображення у висловлюванні Н. Алефіренко про те, що як комунікативна подія дискурс – це сплав мовної форми, знань і комунікативно-прагматичної ситуації. У той же час, утворюючи своєрідну семантичну єдність, дискурс є лінгвокультурним утворенням, але, на відміну від мовних актів і тексту в його традиційному тлумаченні (послідовність висловлювань), дискурс – це соціальна діяльність людей, у рамках якої провідна роль належить когнітивним просторам тих, хто спілкується, де сфокусовані різні особливості їх внутрішніх світів, що знаходять відображення в цій діяльності [2].

В аналізі дискурсу як соціальної діяльності людей М. Макаров пропонує виділяти три аспекти: контекст, процес переробки інформації (інтерактивний процес добування інформації з пам'яті та співвіднесення її з справжнім дискурсом) і встановлення відносин зв'язності, де соціальні та культурні знання є вирішальним фактором, що дозволяє нам зрозуміти висловлювання, оскільки саме вони представляють той інтерпретований контекст, що дозволяє виявити критерій зв'язності, який лежить в основі розмови [13].

Ідея про те, що елементи добре сформованого дискурсу об'єднані принципами зв'язності текстуальної єдності, є неодмінною умовою для робіт у сфері теорії дискурсу. Однак в основі структури дискурсу лежать семантичні відносини, що здатні поєднувати речення разом. Теорія риторичної структури як модель структури дискурсу заснована на передумові про те, що будь-яка одиниця дискурсу пов'язана хоча б з однією іншою одиницею даного дискурсу за допомогою деякого осмисленого зв'язку. Такі зв'язки називають риторичними відносинами. Термін «риторичні» вказує на те, що кожна одиниця дискурсу існує не сама по собі, а додається мовцем до деякої іншої для досягнення певної мети. Автори теорії риторичної структури підкреслюють можливість альтернативних трактувань одного і того ж тексту.

Отже, дискурс – це не просто набір речень, а впорядкована послідовність речень, на яку накладаються обмеження правил значущості; їх зміст, тобто їх концептуальні значення і референція, що також схильні до дії певних принципів або правил [16].

Крім засобів зв'язності, повинна бути тема або рівень репрезентації, що об'єднує, на якому значення кожного речення визначає значення дискурсу як цілого. Такий зміст висловлювання лише частково визначається його мовними властивостями: реальна інтерпретація, вироблена слухачами, залежить від немовних або контекстуальних знань, які вони використовують. Встановлення теми дискурсу залежить від здатності слухача визначити пропозицію, що лежить в основі кожного речення, тексту [16].

Дискурси відрізняються тим, що для них характерно загальне значення або семантична макроструктура, яка визначає тему дискурсу як цілого. Щоб зрозуміти усний чи письмовий дискурс, необхідно одночасно виявити як пропозиційне значення висловлювання, так і функціональний намір мовця чи слухача [31].

Вивчення дискурсу належить до вивчення мови у використанні, що означає, що воно вивчає не тільки властивості мовних репрезентацій, але й немовні чинники, що визначають, яке повідомлення передається за допомогою використання мовної форми, і розглядається воно як прийнятний внесок у комунікативне підприємство [26].

У той час як мовні властивості висловлювання можуть визначити діапазон можливих інтерпретацій, реальне повідомлення, яке виводить слухач, залежить від його немовних властивостей. Інтерпретація важлива при розумінні дискурсу.

Т. А. ван Дейк, один з основоположників дослідження дискурсу, який висунув ідею його «прагматичного розуміння», стверджує, що розуміння загального сенсу висловлювання може бути недостатнім для визначення його комунікативної спрямованості [5].

Сказане дозволяє зробити висновок про те, що дослідження дискурсу неминуче пов'язане з теорією мовних актів і з теорією діалогу, в якій актуалізація речення, що призводить до утворення висловлювання в процесі мовного спілкування, розглядається як форма прояву переважно міжособистісних відносин.

Дослідження дискурсу стає одним із ключових напрямків прагмалінгвістики, в якій дискурс розуміється як «арена взаємодії учасників мовного акту», де головні ролі відводяться мовцю, слухачеві і комунікативній ситуації. З точки зору дослідників прагматики дискурсу, основною його характеристикою є адресність до слухача [8], тобто його інтеракційна природа.

Вивчення теоретичних концепцій дискурсивного аналізу (Н. Арутюнова, М. Макаров, Т. ван Дейк, Ю. Степанов, М. Фуко, М. Ферклау) дозволяє вважати поняття «дискурс», «текст» і «гіпертекст» взаємопов'язаними, при цьому основні відмінності цих понять лежать в наступному: дискурс розуміється як текст, який є продуктом мовленнєвої діяльності, що здійснюється в конкретних суспільно-

політичних обставинах і культурно-історичних умовах; а гіпертекст є нелінійно організованим текстом, реалізованим в електронному вигляді та сполученим за допомогою довідкового апарату. Головною особливістю останнього є його здатність створювати текстуальні варіації при активному залученні читача в цей процес.

Залежно від типу учасників виділяють два основних типи дискурсу:

- персональний (особистісно-орієнтований);
- інституційний (статусно-орієнтований).

Таким чином, ми виходимо з того, що текст є продуктом дискурсу, і, отже, текст може служити основою для вивчення особливостей дискурсу.

Отже, у даний час не існує чіткого визначення поняття «дискурс». У нашому дослідженні дискурс розглядається як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами; текст, взятий у подієвому аспекті; як мова, «занурена в життя» [3].

Основними характеристиками дискурсу виступають, перш за все, його одночасна спрямованість до ментальної і мовної діяльності, інтертекстуальність, а також інформативність, зв'язаність, континуальність, цілісність і т.д.

1.2. Характеристики інституційного дискурсу

Значний інтерес на сучасному етапі представляє вивчення мови з позиції статусної орієнтації, свідченням чого є численні лінгвістичні дослідження на теми, пов'язані з професійним спілкуванням. Поняття «дискурс» у XXI столітті стає центром уваги дослідників різних наук гуманітарного циклу. Найчастіше вивчення дискурсу відбувається з позицій інституційності, де це поняття розглядається в межах певного

соціального інституту. Багато фахівців у цій області звертають увагу не тільки на лінгвістичні, а й на екстралінгвістичні фактори (Н. Алефіренко, Т. Владимірова, В. Григор'єва, О. Іссерс, В. Карасик, А. Кибрик, М. Любимова, М. Макаров, Г. Манаєнко, Е. Сидоров, І. Стернин, Т. Ширяєва, Е. Шелестюк, Е. Кожем'якін).

Інституційний дискурс можна розглядати як дискурс, що має місце у соціальних інститутах, де комунікація є частиною цієї інституції. Основною характеристикою інституційного дискурсу є не повідомлення, а створення соціального змісту, тобто дискурс є способом існування інституту [29].

В. Карасик виділяє два основних види дискурсу: персональний та інституційний і визначає інституційний дискурс як спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин. Учений зазначає, що в сучасному комунікативному просторі використовуються такі види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний [24].

Таким чином, інституційний дискурс представляє собою конвенціональну, культурозумовлену, нормативну мовленнєву взаємодію людей, які покладають на себе певні соціально-значущі ролі в межах будь-якого соціального утворення, спеціально створеного для задоволення певних потреб суспільства. Для кожного виду інституційного дискурсу існує певна міра співвідношення між соціально значущим і особистісним компонентами. Характеристика будь-якого типу інституційного дискурсу, на думку В. Карасика, потребує розгляду таких компонентів, як учасники, хронотоп, цілі, цінності (у тому числі і ключовий концепт), стратегії, матеріал (тематика), різновиди і жанри, прецедентні (культурогенні) тексти, дискурсивні формули [24].

У концепції, запропонованій Є. Шейгал, інституційний дискурс представляється широким поняттям, що охоплює мовну систему, мовленнєву діяльність, і текст. Інституційний дискурс використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків, має власну підмову. Мова як абстрактна знакова система реалізується через дискурси. Оскільки спілкування завжди протікає в певній сфері людської діяльності, в конкретному соціальному просторі, ми стикаємося з аналізом не дискурсу взагалі, а будь-якого конкретного дискурсу: публічного, політичного, ринкового і т.д. [42].

Головною характеристикою інституційного дискурсу є конструювання соціальних смислів. Дискурс виступає не як інструмент відображення, вираження, позначення, а в якості «режиму роботи», або способу існування інституту.

На думку М. Фуко, в інституційному типі дискурсу все більшого значення набуває конструктивістський аспект семіозиса, який передбачає конструювання та реконструювання соціокультурної реальності. При цьому під інститутом розуміємо сукупність стійких формальних і неформальних норм та правил, що регулюють певне коло суспільних відносин. Інституційний дискурс як предмет вивчення є не стільки структурною організацією елементів, скільки сукупністю норм їх взаємодії, «системою правил розсіювання» [2].

У. Кожем'якін вважає, що інституційний дискурс – це лише аналітичний спосіб для вирішення певних завдань. До таких належить, наприклад, аналіз форм представлення членів інституту, тобто тих прийомів знакового вираження учасників інституту, які зафіксовані, розподілені та вважаються необхідними «в інституційних межах» (наприклад, звернення депутата до виборців або оголошення викладачем оцінок студентському колективу). А також це аналіз дискурсних засобів громадського розмежування, тобто типових і прийнятих у певному колективі способів реконструкції і створення відмінностей між групами

(наприклад, спеціальна інституційна лексика). Крім того, це вивчення способів детермінування і кодифікації сенсу тих чи інших соціальних взаємин (наприклад, законотворча діяльність або науковий аналіз). А також, це може бути характеристика дискурсу, виділення його характерних (жанрових) властивостей, що відіграє велику роль у плані відмінностей між різними типами дискурсу (наприклад, між наукою та ідеологією). І нарешті, порівняльний аналіз дискурсів різних типів на предмет їх суперечливості / сумісності [29].

При цьому Е. Кожем'якін виділяє такі аспекти дискурсу:

- мовні характеристики дискурсу (синтаксис і стиль);
- семантика;
- прагматика (типологічні особливості можливих одержувачів і творців дискурсу, цілі та завдання висловлювань);
- дискурсна рефлексія [29].

Автор пропонує розглядати дискурс у системі його основних параметрів і значень, тобто як певну модель. Моделювання дискурсу, на його погляд, дозволить виділити специфічні риси того чи іншого інституційного дискурсу. До змінних дискурсу відносять наступні:

- телеологічний показник;
- буттєвий параметр;
- мова;
- пізнавальний параметр;
- контекстний параметр;
- комунікативний параметр [29].

Щодо різновидів інституційного дискурсу, то відмінності між ними є досить умовними. Так, Є. Шейгал зауважує, що для обивателя, що не читає політичних документів, не є знайомим з оригінальними текстами промов і виступів, що сприймає політику переважно в препарованому вигляді через ЗМІ, політика постає як набір сюжетів. Ці сюжети (вибори, візити, відставка уряду, війна, переговори, скандал)

складають базу політичного оповідання, під яким ми розуміємо сукупність дискурсних утворень різних жанрів, сконцентрованих навколо певної політичної події [42.].

У деяких ситуаціях складно визначити, до якого типу дискурсу відноситься спілкування в групах, що складаються стихійно, таких як, наприклад, туристи в екскурсійній групі, пацієнти в черзі до лікаря і т.д. Ці види дискурсу не є персональними і не відносяться до інституційного спілкування. Соціолінгвістичне дослідження такого дискурсу, його типологія і специфіка стосовно певних класів і ситуацій залишається поки невирішеним завданням комунікативної лінгвістики.

Фіксується помітне зростання інтересу з боку дослідників до наукового дискурсу, що реконструює спеціальне знання. Цей тип дискурсу визначається як сукупність усіх можливих текстів, що відбивають наукове знання (М. Кожина, Г. Матвєєва, М. Котюрова, Е. Баженова, В. Карасик, С. Ракітіна, В. Чернявська). Продуктом подібної дискурсивної діяльності вченого є науковий текст, пов'язаний із певним рівнем розвитку наукових досягнень у тій чи іншій науковій галузі, а також з особливостями жанру. Користувачами наукового дискурсу є дослідники, яких об'єднує рівність усіх учасників академічного спілкування в тому сенсі, що будь-який представник ученого співтовариства може сумніватися, сперечатися, критикувати будь-які твердження.

До цілей наукового дискурсу відносять такі:

- 1) визначити проблемну ситуацію і виділити предмет вивчення;
- 2) проаналізувати історію питання;
- 3) сформулювати гіпотезу і мету дослідження;
- 4) обґрунтувати вибір методів і матеріалу дослідження;
- 5) побудувати теоретичну модель предмета вивчення;
- 6) викласти результати спостережень і експерименту;
- 7) прокоментувати і обговорити результати дослідження;

- 8) дати експертну оцінку проведеним дослідженням;
- 9) визначити область практичного застосування отриманих результатів;
- 10) викласти отримані результати в формі, прийнятній для фахівців і неспеціалістів [25].

До жанрів наукового дискурсу традиційно відносяться: наукова стаття, монографія, дисертація, наукова доповідь на конференції, науково-технічний звіт, рецензія, реферат, анотація, тези. В даний час помітний вплив на жанрову систему наукового дискурсу має комп'ютерне спілкування, що стирає кордони формального і неформального дискурсу. Науковий текст реалізується на декількох рівнях текстової організації:

- типологічному (збереження і реалізація сформованих жанрових форм);
- структурно-смісловому (включення процесу пізнання, відбитого в конкретному тексті, в загальний процес відображення наукової картини світу);
- мовленнєвому (використання мовленнєвих вкраплень різного типу з інших наукових текстів) [25].

Сьогодні наукова взаємодія все ширше здійснюється через «Інтернет». Серед академічних мережеских співтовариств інтернет-технологій, що використовуються найчастіше, можна назвати:

- 1) електронні форуми (телеконференції, веб-форуми, чати та ін.);
- 2) інтернет-конференції з можливістю обговорення розміщених в них статей;
- 3) електронні журнали;
- 4) електронні бібліотеки [35].

Однак, слід зауважити, що в електронному дискурсі спілкування має дещо штучний характер. Таким чином, електронно-опосередковане спілкування відрізняється від безпосереднього, хоча і доповнює його і,

крім того, розширює сферу академічної взаємодії за рахунок нових можливостей інтерактивності. Дослідниками в області психолінгвістики доведено можливість структурування усного наукового дискурсу в зв'язку з роботою когнітивних механізмів (уваги, пам'яті, мислення), а також механізмів мовленнєтворення на основі зіставлення характеристик усного наукового мовлення. Таким чином, існує можливість розширити наукову парадигму лінгвістики при створенні моделей породження висловлювання як частини дискурсу [2].

Рефлексивно-аксіологічний субкомпонент мовленнєвої здатності індивіда полягає в тому, що елементи надмірності, присутні в усному монологічному тексті наукового змісту (паузи хезитації, повтори) не є відхиленнями від норми, а являють собою явища мовленнєвої корекції в процесі породження висловлювання і реалізують механізми контролю [27].

Отже, розглянувши основні характеристики інституційного дискурсу, розуміємо це поняття як профільний стандартизований вид комунікації, обумовлений певним родом діяльності учасників спілкування і регламентований за формою і змістом.

1.3. Категорія адресованості

Основні принципи сучасної лінгвістичної науки – функціоналізм, антропоцентричність, когнітивізм, диктують можливість актуального вирішення нових проблем. Однією з таких важливих проблем є вивчення категорії адресованості як об'єкта інституційного дискурсу. Власне неоднорідний характер простору інституційного дискурсу обумовлений недискретністю різних дискурсів, що його формують.

На думку А. Лосева мова виявляється суцільним континуумом, в якому переривані точки тонуть до повного злиття [21, с. 168].

Абстрактний характер визначення вимагає лінгвістичного підтвердження, що забезпечується реалізацією наступного принципу – антропоцентричності, що формується в купі з попереднім принципом, і що знаходить своє підтвердження в узагальнюючій думці про те, що мовна особистість є центральною системоутворюючою ланкою комунікативного процесу [20, с. 99].

Наступний принцип сучасної лінгвістики – когнітивізм – знаходить своє вираження в більш конкретизованому специфічному вигляді. Таким можна вважати глобальний процес формування дискурсів як результат одночасного функціонування двох попередніх принципів, що виражені в двох об'єктах мови і мовної особистості. Вживання мови мовною особистістю, як відомо, є основною тезою прагмалінгвістики [6].

Виходячі з цього, когнітивізм, з урахуванням двох попередніх принципів, є основоутворюючим. Його продуктивність проявляється на всіх рівнях формування дискурсу – структурному, семантичному, прагматичному. Забезпечуючи вживання мови мовною особистістю, він об'єднує їх реальні й потенційні можливості, оскільки і мова, і мовна особистість є носіями різних когнітивних субстанцій (мовні знання, лінгвістичні знання, фонові знання – знання про світ, індивідуальні знання, колективні знання).

У результаті взаємодії мови і особистості формується простір дискурсу. Дискурс розуміється як взаємодія між мовою і дійсністю, що забезпечує світорозуміння та існування [7, с. 298]; дискурс є когнітивним процесом [18, с. 19]; це максимально широкий термін, що включає всі форми використання мови [16, с. 376]; дискурс є концепт [27].

Категорія адресованості як об'єкт інституційного дискурсу закономірно передбачає вивчення питання в двох аспектах: з одного боку, дескрипцію інституційного дискурсу, виходячи з базових

визначень дискурсу, з іншого боку, характеристику категорії адресованості як компонента інституційного дискурсу. Базові описи інституційного дискурсу, основані на певних принципах, наприклад, принципі відмінності, знаходять відображення в концепціях М. Макарова (розмовний / інституційний) [2] і В. Карасика (особистісно-орієнтований / інституційний) [24].

Специфіка інституційного дискурсу виражена вже в самому найменуванні даного типу дискурсу. З точки зору М. Макарова, на відміну від мовленнєвого дискурсу, інституційний дискурс характеризується чіткою структурою при максимумі мовних обмежень, фіксованою зміною комунікативних ролей, меншою заданістю, безпосереднім контекстом, обмеженою кількістю глобально визначених цілей [2].

Згідно з думкою В. Карасика, специфіка інституційного дискурсу обумовлена в своїй основі формальним характером, заданим соціальними нормами, яким повинен відповідати спеціалізований клішований різновид спілкування між людьми [24, с. 208].

У якості системоутворюючих признаков досліджуваного дискурсу фіксуються такі:

- позначений статус учасників,
- локалізований хронотоп,
- мета, що є конвенціонально організованою в рамках даного соціального інституту,
- ритуально зафіксовані цінності,
- інтенційно «закріплені» стратегії (послідовності мовних дій у типових ситуаціях),
- обмежена номенклатура жанрів і чітко обумовлений арсенал прецедентних феноменів (імен, висловлювань, текстів і ситуацій) [24, с. 8].

Інституційний дискурс характеризується як конвенційна, культурно-обумовлена, нормативна мовленнєва взаємодія людей, що приймають на себе певні статусні ролі в рамках будь-якого соціального організму, спеціально створеного для певних потреб суспільства [5, с. 21].

Н. Ферклау розглядає будь-який процес соціальної взаємодії як дискурс [2].

Дана позиція в основі містить думку про те, що будь-яке створення та інтерпретація текстів в умовах соціальної діяльності має розглядатися як інституційний дискурс.

М. Фуко розуміє під дискурсом соціальну практику: дискурс – це не свідомість, яке поміщає свій проект під зовнішню форму мови, це не сама мова і, тим більше не суб'єкт, який говорить на ній, але практика, що володіє власними формами зчеплення і власними формами послідовності [2].

Інституційний дискурс як тип дискурсу запозичує основні характеристики дискурсу в цілому. Глумачення інституційного дискурсу зокрема, виражене його конститутивними ознаками, являє собою модель дискурсу в цілому і складається з статусно-рольових позицій учасників, їх комунікативного середовища, мотивів, цілей і стратегій спілкування [4].

За В. Карасиком, модель інституційного дискурсу включає наступні компоненти: учасники, хронотоп, цілі, цінності, стратегії, жанри, тематику, прецедентні тексти, дискурсивні формули. Кожен з компонентів моделі як її стройовий елемент представляє інтерес для перспективного дослідження з метою виявлення специфічних властивостей, актуальних і потенційних характеристик.

Інтерес до інституційного дискурсу, до вербального формату його організації, до мовних засобів впливу в різноманітних видах дискурсивної діяльності є актуальним у своїй буттєвій багатогранності.

Як одиниця вищого рівня мови інституційний дискурс представляє собою систему «суб'єкт – суб'єкт» [24].

Науковий інтерес викликає один із компонентів, що утворюють дискурс, зокрема один з учасників дискурсивного процесу – адресат. Адресат – цільова ланка комунікативної моделі, являє собою об'єкт, заради або навколо, або для якого в кінцевому підсумку здійснюється дискурсивна діяльність.

Цілісний підхід до вивчення адресата як об'єкта інституційного дискурсу закономірно передбачає врахування обох учасників комунікативного процесу: суб'єкт і адресат як початкова і кінцева точки комунікативного акту, неминуче входять у сутнісну характеристику мовленнєвого твору, вони становлять органічну єдність, не можуть бути розділені [17, с. 138].

Дана позиція ілюструє можливість реального і гіпотетичного аналізу адресата як цільової ланки дискурсивного процесу. Аналіз як метод дослідження емпіричного матеріалу дозволяє реалізувати також уможливлені конструкції, з метою продуктивного моделювання статусу феномена адресатної спеціалізації. Статус адресата в лінгвістичній літературі досить цілісно охарактеризований в аспекті розвитку теорії діалогу, в рамках теорії мовленнєвої діяльності, як реакція на недоліки в теорії мовленнєвих актів, що стосується саме недомовленості щодо адресата. У сучасній лінгвістиці адресат у цілому як об'єкт комунікації знаходить розгорнуте тлумачення в теоріях комунікації, діалогу, тексту, дискурсу [24].

Р. Якобсон визначає поняття «адресат» як один із компонентів комунікативної моделі, поряд із такими як адресант, код, контакт, повідомлення, контекст [2].

У теорії діалогу «адресат – адресант» визначаються як «мовець – реципієнт» з урахуванням зміни ролей, характерної саме для діалогу, в теорії тексту – це «письменник – читач». Залежно від статусно-рольових

характеристик, що визначаються комунікативною ситуацією, відбувається специфічна реалізація категорії адресованості [24].

Н. Арутюнова вказує на те, що в різних теоріях мовленнєвої діяльності інший (пасивний) учасник комунікації іменується по-різному: одержувач мовлення, рецептор, інтерпретатор, реципієнт, аудиторія, декодуєчий, співрозмовник. Ми в роботі використовуємо термін «адресат», підкреслюючи цим свідому спрямованість висловлювання (конкретного чи не конкретного), що може бути певним чином схарактеризовано, причому комунікативний намір автора мовлення повинен узгоджуватися з цією його характеристикою [2, с. 362].

Уживаючи термін «адресат» з метою опису адресата як об'єкта інституційного дискурсу, слід зазначити, що характеристики «другий», «пасивний» можуть бути прийняті лише умовно. Зміна ролей у діалозі передбачає активізацію «слухача», який приміряє роль «мовця»; читач тексту в статусі «декодуєчого» повинен володіти високою компетентністю для тлумачення (декодування) тексту, виходячи з цього, в діалозі «письменник – читач», як і в будь-якій комунікативній ситуації, ще необхідно розставити пріоритети [24].

Адресат – той, для якого мовець призначає даний текст; учасник, якому агент направляє інформацію, бажаючи, щоб він її сприйняв; одержувач мови, реципієнт; учасник мовленнєвого акту, до якого звернено і на кого орієнтовано мовлення адресанта (який говорить або пише); це особа або організація, якій адресована кореспонденція; читачі, реципієнти і т.п., яким адресовано будь-який твір [9, с. 24].

Конкретизація характеристик «адресата» в сучасній лінгвістиці як об'єкта теорії тексту і дискурсу здійснюється в антропоцентричному і когнітивному аспектах на основі урахування принципу функціоналізму: «адресат тексту – це стійка сукупність уявлень і когнітивних структур, що координують і регулюють текстову поведінку автора тексту; адресат мовлення може мати які завгодно істотні риси й особливості людини, що

абсолютно необхідно брати до уваги, вступаючи в спілкування з ним і продовжуючи його (вік, стать, рівень освіти, соціальне становище, національність, склад розуму; необхідно враховувати, які фізичні недоліки він має, в якій місцевості живе або довго жив, які у нього захоплення, симпатії й антипатії та ін.). Все це буде викликати в нього різну реакцію на одну і ту ж мовленнєву інформацію, на одні й ті ж мовні інтенції і тактики [25, с. 27].

У цілому тлумачення адресата залишається незмінним: адресат є співучасником комунікації, що здійснюється в будь-якій формі.

М. Бахтін зазначає, що адресат може бути безпосереднім учасником-співрозмовником побутового діалогу, диференційованим колективом фахівців будь-якої спеціальної області, диференційованою публікою, народом, сучасниками, одnodумцями, противниками і ворогами, підлеглим, начальником, нижчим, вищим, близьким, чужим і т.п., він може бути і зовсім невизначеним, неконкретизованим (при різного роду монологічних висловлюваннях емоційного типу) всі ці види і концепції адресата визначаються тією областю людської діяльності та побуту, до якої відноситься дане висловлювання [2, с. 275].

Диференціація адресата заснована, таким чином, на розрізненні областей людської діяльності та побуту, які в свою чергу, диктують моделювання складових дискурсу (хронотоп, мотиви, цілі, стратегії та ін.) на основі визначеності / невизначеності [24].

Адресат – це об'єктний полюс, що характеризується відношенням до партнера по спілкуванню як до засобу, об'єкту, знаряддя досягнення своїх цілей, а адресант – суб'єктний полюс, що конструює ставлення до партнера по взаємодії як до цінності та виділяється установкою на діалог і співпрацю [10, с. 28].

Поряд з установкою на діалог і співпрацю, існують і зворотні її види, виражені в різних видах дискурсу – терористичний, ксенофобічний, конфліктний і т.д. [2]

Р. Водак характеризує інституційний дискурс як складну сукупність різних взаємопов'язаних конфлікуючих між собою дискурсів у рамках заданої обстановки [2, с. 12].

З іншого боку, будь-яка задана обстановка може бути наслідком реалізації як позитивних, так і негативних установок, які в свою чергу формують відповідну обстановку. В основі установок знаходиться ціннісний фактор як один з компонентів дискурсивної моделі. Відбувається взаємодія учасників комунікації по формуванню комунікативного простору. Адресат програмує алгоритм дискурсивного руху, формуючи установку адресанта. Власне режим взаємодії між адресантом та адресатом закріплюється множинними пульсуючими референційними зв'язками, які в свою чергу утворюють категорію адресованості. В такому ракурсі, адресованість є амбівалентним, що діє за принципом «два в одному», непорушним з'єднанням адресанта і адресата. У реальній комунікації, в конкретному дискурсі, що розгортається, адресованість як центральна ланка в дискурсивному просторі пускає в хід інші компоненти дискурсивної моделі.

Таким чином, адресованість розуміється як двоєдина субстанція з найвищим ступенем тлумачення в силу її актуалізації в неоднорідному просторі інституційного дискурсу.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ АДРЕСОВАНOSTІ В ОФІЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Аналіз комунікативних особливостей наукового дискурсу

Інституційний дискурс – це спілкування, обмежене рамками того чи іншого соціального інституту, де кожен зі співрозмовників грає певну соціальну роль. Основна задача автора наукового дискурсу полягає в демонстрації істинності своєї точки зору в процесі пізнання об'єкта наукового дослідження. При побудові висловлювання автор повинен переконати адресата тексту, звідси і така властивість наукових текстів, як наявність елементів полеміки.

Науковий дискурс неодноразово був об'єктом дослідження багатьох лінгвістів: І. Богословська розглядала специфіку його розуміння, вказуючи на змішаний тип даного дискурсу, Е. Костяшина аналізувала його функціональну взаємодію з науково-популярним і медичним дискурсами, Г. Баранов досліджував стилістичні особливості наукового дискурсу і т.д., але комунікативні особливості наукового дискурсу були вивчені недостатньо.

Мета наукового дискурсу – трансляція теоретичного знання адресату, який для сприйняття власне наукового тексту не має необхідної підготовки [33, с. 100].

В основі наукового дискурсу лежить повчання, що визначає основну мету адресанта наукового дискурсу – передати адаптовані наукові факти адресату, навчити його користуватися цими знаннями і в процесі повчання дати можливість адресату критично оцінити ту чи іншу наукову точку зору побічно схиляючи його до свого бачення наукової проблеми.

Від інших типів дискурсу науковий відрізняється ще й тим, що рівень підготовки аудиторії цілком співвідноситься з рівнем підготовки автора тексту, автору не потрібно зацікавлювати адресата, так як він сам мотивований до сприйняття в силу своєї професійної приналежності.

Принцип статусної рівноправності учасників повинен обов'язково дотримуватися у всіх проявах наукового дискурсу. Як тільки відбувається відхилення від такого принципу, виникає накладення на науковий дискурс характеристик дискурсу іншого виду, що відразу ж ставить під сумнів питання про приналежність даного тексту до наукового дискурсу [11].

Науковий інституційний дискурс – це певним чином клішований різновид спілкування між ученими, які можуть не бути знайомі особисто, але змушені взаємодіяти відповідно до норм соціуму, який можна визначити як наукове співтовариство.

Головною метою наукового дискурсу, згідно В. Карасику, є «процес виведення нового знання про предмет, явище, їх властивості і якості, представлений у вербальній формі і обумовлений комунікативними канонами наукового спілкування – логічністю викладу, доказом істинності і хибності тих чи інших положень, граничної абстракцією предмета мови» [27].

Науковий дискурс можна розглядати в сукупності з педагогічним, що реалізується в системі вищої освіти. У рамках такого підходу всередині наукового дискурсу можливі як симетрична комунікація, тобто обмін інформацією між рівними за знаннями партнерами, так і комплементарна комунікація, характерна для сфери освіти [33].

У зв'язку з тим, що зустрічаються збіги деяких функцій як наукового, так і педагогічного дискурсів, можна розглядати їх в єдиній парадигмі спеціалізованої науково-навчальної взаємодії.

До характерних особливостей наукових текстів різних жанрів можна віднести: стрункність, логічність, об'єктивність, стислість,

термінологічність і безоцінність. На відміну від строго наукових навчальні наукові тексти покликані вирішувати завдання навчання, фіксуючи вже сформовану систему знань, загальноприйняті поняття і закони даної науки. Такі тексти відрізняються чіткістю, ясністю, наявністю засобів актуалізації, акцентуації інформації, що викладається, оцінки та адресовані читачам із певним набором і рівнем академічних компетенцій. Деякі дослідники називають академічне спілкування креативним дискурсом, так як він характеризується відкритістю і невисокою передбачуваністю змісту [11].

У нашому дослідженні ми відносимо науковий текст до інституціонального типу дискурсу, учасниками якого є фахівці у певній галузі знання, які здійснюють пізнавальну діяльність по виробництву і споживанню наукового знання, що вербалізується в науковому тексті як моделі пов'язаних комунікативних діяльностей, що спілкуються.

Адресант наукового дискурсу знаходиться у пріоритетній позиції по відношенню до адресата. Автор є явно вищим за соціальним статусом, мудрішим, досвідченішим, освіченішим. Ця людина прагне донести до адресата наукові факти, спрощуючи і пояснюючи термінологію, роблячи її доступною для даного кола слухачів. У процесі вербальної взаємодії адресант реалізує такі комунікативні стратегії:

- інформаційно-аргументуючу,
- маніпулятивно-консолідууючу,
- експресивно-апеллятивну,
- контрольню-оцінну [11].

Комунікативні стратегії реалізуються за допомогою використання комунікативно-мовних тактик на рівні тактичних ходів у наративній або діалоговій формі [27].

В основі інформаційно-аргументуючої стратегії лежать наукові факти і знання адресата по тій чи іншій науковій проблемі. В науковому дискурсі вона реалізується за допомогою використання адресантом

термінологічного апарату, наукових теорій і гіпотез, відкриттів і винаходів учених [22].

Основна мета маніпулятивно-консолідуючої стратегії – викликати бажані зміни в широкому екстракомунікативному контексті ситуації. Ця стратегія може бути реалізована у вигляді наступних комунікативно-мовних тактик:

- підпорядкування,
- контроль над ініціативою,
- контроль над темою,
- контроль над діяльністю [27].

Так, адресант у науковому дискурсі викладаючи науковий матеріал дотримується своєї точки зору на ту чи іншу проблему розкриваючи її в тому ключі, який, на його думку, є вірним. Мета говорить про реалізацію експресивно-апеллятивної стратегії – висловити свої почуття, емоції, оцінки, комунікативні інтенції, переваги, настрої щодо мовних проявів адресата і комунікативної ситуації в цілому. Діалоги в рамках експресивно-апеллятивної стратегії демонструють регулярний характер модальних реакцій. У фокусі цих реакцій знаходяться не факти або знання мовців, як в інформаційно-аргументуючому діалозі, а їх думки, інтенції, мотиви, плани, особистісні переваги. У навчальному аспекті при цьому вирішуються завдання, пов'язані з толерантністю «освітнього середовища», з емоційною оцінкою розвитку комунікативної ситуації [9, с. 44].

Адресант у науковому дискурсі не лише викладає наукові факти, а й дає свою оцінку тим чи іншим науковим твердженням. Реалізація контрольної-оцінної стратегії в науковому дискурсі виражається за допомогою визначених питань і завдань, що часто виносяться на самоконтроль самого адресата.

Адресат у науковому дискурсі – це той, на кого спрямоване висловлювання, кому воно призначене, тобто адресат тут є більшою

мірою об'єктом, ніж суб'єктом спілкування. Адресат даного типу дискурсу має навчати адресанта у зв'язку з інформативною потребою або під тиском внутрішніх і зовнішніх обставин, пов'язаних з актуальною для нього прагматичної ситуацією. Однак адресат не завжди приймає точку зору автора наукового дискурсу, він може відреагувати на повчання адресанта як емоційно, так і вербально, що вказує на можливий діалог між автором і слухачем [22].

Діалогічність є основоположним фактором наукового дискурсу, так як автор спочатку орієнтує свої переконання і висловлювання на певного читача, враховуючи його вік, соціальний статус, фонові знання, часто вступаючи в діалог з адресатом: звертаючись до нього, ставлячи йому запитання, спонукаючи його до певних дій адресат умовно залишається безмовним, однак, він також висловлює свою думку за допомогою прийняття або оспорювання тієї чи іншої наукової точки зору вчених або самого адресанта, автора наукового дискурсу [24].

Отже, за допомогою наукового дискурсу адресант передає наукові факти адресату в доступній та зрозумілій для нього формі. Критикуючи і оцінюючи різні точки зору вчених, автор наукового дискурсу маніпулює адресатом, вказуючи на правильні і помилкові, на його думку, твердження. Адресат, у свою чергу, може приймати або критикувати наукові теорії, запропоновані адресантом, вступаючи з ним у діалог.

Будь-який текст відображає певну інтенцію і створюється автором для досягнення поставленої мети. З одного боку, прийоми викладу, подача наукових знань співвідносяться з логічними операціями, що відображають основні форми і закономірності мислення, з іншого – мають комунікативну інтенцію, спрямовану на рішення комунікативно-прагматичних завдань. При цьому знання певним чином оформлюються і подаються в розрахунку на певну аудиторію [17, с. 52–53].

З цих позицій у науковому тексті відбивається процес мовленнєвого спілкування, що здійснюється за допомогою різних

прийомів викладу наукових знань. Два головні учасники комунікації – автор наукового тексту і адресат-читач. Науковий текст виступає в якості когнітивного і комунікативно-діяльнісного медіуму між автором і читачем, забезпечуючи їх взаємодію [2].

Науковий текст неодмінно відображає стратегію автора в його діалозі з читачем. І. Арнольд зазначає, що поняття діалогізму має в своїй основі спадкоємність культури і усвідомлення людством світу. Авторська стратегія при цьому має на меті своєрідний вплив на читача, що підвищує активність і інтерес у читанні, яке посилює елемент співтворчості. Істотну роль у діалогічній взаємодії відіграє активна увага у відповідь [2].

Поняття діалогічності поширюється і на наукові тексти. Науковий текст є ланкою в загальному ланцюгу культурного спілкування, в його основі лежить спадкоємність наукових знань. Спілкування автора і читача відбувається через текст і за допомогою тексту. У стратегію автора наукового тексту входить програмування певних інтерпретаційних параметрів. Текст (повідомлення), що є зверненням до читача, має бути сприйнятливим, зрозумілим і інтерпретованим. Він може бути зрозумілим багатьма, але не будь-якими способами. Орієнтованість на читача відбивається специфічним чином у мовній структурі наукового тексту [11].

Особливого значення набувають прагматичні компоненти, пов'язані з виразом адресованості наукового тексту і здійсненням контакту з читачем. Для реалізації адресованості служать різноманітні мовні форми. Адресність у науковому тексті часто має неявний характер, відсутні прямі звернення, виражені власними іменами. Проте, адресат (читач) знаходиться в полі уваги автора, текст має на увазі читача, який є орієнтованим на нього. Діалогічна спрямованість на іншого, орієнтованість автора на активну увагу з боку адресата є невід'ємною властивістю наукової комунікації.

Дослідження наукового дискурсу представляється досить перспективним. Інтерес для дослідження викликають науково-популярний, навчальний і дидактичний типи дискурсів, а також мовні жанри наукового дискурсу.

2.2. Мовні засоби реалізації категорії адресованості в сучасному англійськомовному науковому тексті

У ході дослідження було проаналізовано сучасні англійськомовні тексти наукового дискурсу.

Так, у науковому тексті має місце **пряме називання адресата**, хоча фіксується рідко:

The reader may recall, or easily verify that this is the condition for the three straight lines represented by them to pass through a common point [47].

These initial statements, according to the Greeks, should be so carefully chosen that their truths were quite acceptable to the reader in the light of explanations and definitions already cited [47].

Своєрідною є роль **займенників** у більш успішному встановленні контакту в діалозі «автор – читач». Займенник другої особи *you* і відповідний присвійний займенник *your, yours* чітко закріплені за одним із учасників комунікативного акту (адресатом) і безпосередньо втягують читача в дискурс:

The Internet helps you learn about whole new worlds, where new friends and experiences are sure to be yours [48].

So in this textbook many of the problems ask you to do your own thinking [47].

Scientists are setting forth ideal schemes (models) for science, but if you watch scientists at work, you will see that there is no one scientific method [47].

Особистому займеннику першої особи множини *we* притаманне значення реальної участі в комунікації, спільної участі адресанта і потенційного учасника комунікації – адресата. *We, us* і відповідний присвійний займенник *our* співвідносять власне *I* зі спільнотами, до яких належить даний індивід. Узагальненість значення *we* допускає і навіть запрошує читача включитися в це співтовариство, відчутти свою причетність до проблеми, яка обговорюється, що сприяє встановленню більш довірливих відносин між комунікантами, підкреслює безпосередню залученість читача до ситуації, що описується.

Наприклад, *We may say: «We have a right triangle» [48].*

Або, *The spinning Earth is not a perfect inertial frame (because its spin imposes certain accelerations), but in case we ever find a perfect one, then our relativity view of nature assures us we could find any number of other inertial frames [48].*

У зв'язку з адресованістю звертає на себе увагу такий аспект, як приблизна оцінка автором наукового тексту того фонду знань, який є у читача. У наступних прикладах автор висловлює впевненість у тому, що предмет обговорення відомий «кожному, хто навчався в середній школі»:

Let us suppose we wish to express in general terms the Pythagorean theorem, well-familiar to every student through his high-school studies [47];

або «кожному, хто цікавиться математикою»: *Among such questions are three famous construction problems known to every amateur in maths [48].*

Або «будь-кому, хто знайомий з теорією груп на елементарному рівні»:

Anyone who is familiar with the theory of groups however elementary, already knows something about the working mechanism of such structures in concrete, although he may not be explicitly aware of it [48].

У письмовій комунікації адресат надається як гіпотетична фігура й адресність часто має імпліцитний характер:

Moreover, its logical necessity could not be apparent except to those in love with rigour and familiar with abstraction [47].

Важливу контактовстановлюючу функцію виконує **пряме звернення до читача** через займенник *you* в формі питання. Питання, звернені до читача, сприяють його активізації, мають у своєму розпорядженні адресата до обмірковування й відповіді разом з автором на поставлене запитання. У науковому тексті зустрічаються **питання різних структурних типів**: загальні та спеціальні, повні та еліптичні, питання-слово, питання-двоскладене, питання-складне речення та ін.:

Why?

Well, we can supply three reasons. Value. Beauty. Permanence [47].

Is Einstein's general theory of relativity being challenged? It is [48].

What will happen if Einstein is disproved? Not much [47].

Does it mean that if a person draws a card 13 times (each time replacing the card drawn), then one draw will be an ace? This is not so [48].

У науковому тексті питання можуть досягати значної довжини, включаючи однорідні члени і підрядні речення, що не зустрічається в усному і художньому діалозі, хоча є типовим для ораторського мистецтва. Такі питання можуть розглядатися як специфічна риса саме наукового тексту:

Will science ever be able to compass the universe as a whole, to comprehend the single laws connecting the macroand microcosm, to confirm the correctness of Academician Markov's hypothesis that our entire universe is nothing more than an elementary particle and that every elementary particle is a vast, infinite world like ours? Evidently not [47].

Питання може бути винесено в стилістично сильну позицію – в заголовок. За допомогою цього композиційного прийому автор наукового тексту активізує увагу читача:

Does the Universe Rotate? [47].

Are There Gravitational Waves? [48].

How Many Dimensions Exist? [48].

Функціонування питальних речень у науковому тексті підтверджує думку про те, що в комунікативно-прагматичному плані вони є мобільною структурою, здатною змінити своє значення в залежності від контексту і комунікативної установки мовця.

У прагматичному плані вони займають проміжне положення між інформативними і риторичними питаннями. Вони відносяться до типу інформативних, оскільки вимагають відповіді, але в той же час мовець висловлює і своє суб'єктивне ставлення до висловлювання, свій сумнів, припущення або скептицизм.

Відповідь дається самим автором, а попереднє питання створює напругу і концентрує увагу читача на відповіді, активізуючи його думку. Питання – це стимул комунікації, прагнення автора викликати реакцію читача, апеляція до його думок, почуттів, оцінок.

Відповідь найчастіше некатегорична, налаштовує читача на власні роздуми у зв'язку з поставленим питанням:

... whose belief are we to measure? In fact, the same person may very well believe opposite statements at different times [47].

Did Fermat, who was well aware of the rules for differentiating and integrating, notice the relation between there? ... Strangely, Fermat saw nothing significant in this striking inverse relationship, nor did his contemporaries ... [47].

What is the nature of the discipline? Efforts at answering this question are likely to appear «defensive» and characteristic of only a young and insecure discipline [48].

У репліці у відповідь може стверджуватися, що «неможливо відповісти на питання за допомогою вибору однієї із запропонованих в питанні альтернатив»:

«Does light really consist of waves or of particles? Is the election really a particle or is it a wave? » These questions can not be answered by one of the two stated alternatives [48].

Або «класична дефініція залишає нас абсолютно безпорадними в цьому питанні»:

What is the probability of a head? The classical definition leaves us completely helpless here [46].

Такі питання призначені для зацікавленого читача. Автор адаптує питання для виконання свого прагматичного завдання – залучити читача в міркування, в творчий процес вирішення проблеми.

Використання окличних речень не є незвичним явищем у науковому викладанні. Як засіб експресивності вони сприяють залученню уваги читача до значних, оцінних моментів. Знак оклику служить невербальним засобом активізації читача, автор опосередковано спрямовує увагу адресата, активно висловлюючи свою точку зору з того чи іншого приводу. Пунктуація, в даному випадку знак оклику, поміщає в фокус уваги значиму інформацію, а також передає емоційне навантаження:

It is no wonder that they called “2 irrational!” [47].

In some respect it was even a greater achievement than the discovery and proof of the famous theorem that produced the dilemma!

But by the perfect math proof (proof per impossible, or, more commonly referred to as reduction at absurdium) one of their members showed that there could be no such number!

Among the infinite number of ways to place intergers from 1 to n in hexagonal arrays, only one pattern is magic! [48].

Парантеза зі знаком оклику, включена в середину речення, сприймається як вигук автора, звернений до читача, передає емоційне ставлення автора до висловлювання:

We do not (fortunately!) Have to learn a special arithmetic for thermometers and another for books [47].

Одним із засобів адресованості наукового тексту служить **спонукальна конструкція *Let us + infinitive***, що передає значення запрошення до спільної дії, яка може стояти як на початку, так і в середині речення:

Let us discuss..., Let us suppose..., Let us consider..., Let us apply..., Let us quote..., Let us imagine..., Let us analyze..., Let us consider the problem of the «random walk» [48].

After referring to the general importance of problems of maths, let us return to the question from what sources this science derives its problems [47].

У науковому тексті вживаються також **спонукальні речення з дієсловом у наказовому способі** як засіб адресованості до читача:

Consider, for example, an elastic material confined between concentric cylinders [47].

Notice that we have not said that the general equation of degree «five» can not be solved [46].

Засобом адресованості можуть служити **модальні дієслова зі значенням повинності і рекомендації**: *One must know ..., It should be always remembred ..., We must review ..., We must note* та ін.

Вивчення мовних засобів у текстах наукової комунікації, що відображають відносини «автор – читач», являє собою один аспект проблеми діалогічності. В широкому розумінні діалогічність проявляється також у встановленні смислових зв'язків даного наукового тексту з іншими, попередніми або сучасними.

У рамках сучасної теорії інтертекстуальності діалогічність трактується як універсальна властивість будь-якого дискурсу, включаючи художню творчість і наукову комунікацію. Науковий текст ґрунтується на використанні накопичених знань; його ретроспективні зв'язки із попередніми авторами, цитування та посилання на наукові роботи сучасності апелюють до наукового тезаурусу читача.

Під інтертекстуальністю розуміється включення в текст фрагментів інших текстів у вигляді цитат, алюзій. Цитати, посилання, примітки, алюзії розширюють смисловий потенціал наукового тексту, націлюють читача на самостійні активні розумові дії. Згадка імен учених і їх робіт, що є численними в наукових текстах, орієнтує читача на інші авторитетні джерела з проблеми, що обговорюється, виконує функцію встановлення контакту між даною роботою і попередніми творами. Це діалог не тільки автора і читача, а й автора, його попередників і сучасників.

Згадка імен учених виконує функцію встановлення контакту читача з предметом тексту, автор ґрунтується на використанні читачем накопичених знань – у таких випадках спрямованість на читача є ретроспективною:

Many other mathematicians also made contributions to determinant theory – among them A. Vandermonde, P. Laplace, J. Wronski, and A. Cauchy [46].

Цитування може бути представлено: у вигляді завершеного речення або ряду речень:

Plato said, “Whatever we, the Greeks, receive, we improve and perfect” [48].

“Read Euler, he is teacher of us all ...,” Laplace so aptly assessed his worth [48].

The generic concept of structure may be quite simply explained, as J. Diendonne did, namely: “If the temperature is 80° F and a 20-degree rise

is predicted, we expect without counting, an eventual temperature of 100. If we have a book open at page 80 and we are told to look 20 pages further on, we turn without hesitation to page 100 without counting the intervening pages. We are using the fact that the structure of adding applies to both cases, ...” [48];

або у формі окремих слів і словосполучень:

G.Gardano was the first ... to recognize at least in some sense negative roots which he called “fictitious” [48].

The unity which it gives to maths is not the armour of formal logic, the unity of a lifeless skeleton, it is the nutritive fluid of an organism to which all the great math thinkers since Gauss have contributed, all those who, in the words of LejeuneDerichlet, have always laboured to “substitute ideas for calculations” [47].

Прецедентним текстом можуть служити **прислів'я та приказки**:

“What goes up must come down” is a classical saying which is not true any longer [48].

Міфи служать джерелом алюзій, що створюють історико-культурний контекст. Алюзія «новий Прометей» введена в ідентифікуючій функції предикативу, частини складеного іменного присудка:

Kant once remarked that Benjamin Franklin was a new Prometheus who had stolen fire from heaven [48].

Перефразовані прислів'я вживаються в якості заголовків у наукових текстах:

Where There Is a Web, There is a Way [46].

Парафраз (‘a web’ – ‘павутина, мережа’ замість ‘a will’ – ‘воля, бажання’) прогнозує певний сенс тексту, що асоціюється з відомим прислів'ям: *“Where there’s a will, there’s a way” [48].*

Назва є частиною початкового стимулу для імовірнісного прогнозування сенсу всього тексту, оскільки читач знає, що воно виявляє в тексті щось особливо важливе.

У зв'язку з цим відзначимо цитовані номінації в заголовку наукового тексту: *Analysis Incarnate – Leonard Euler* [48].

Щоб з'ясувати причину порушення номінації необхідно звернутися до ширшого контексту. Цитатна номінація висловлює оцінку того, кого вона називає, підсилює емоційність своєю образністю, експресивний компонент при цьому поєднується з оцінним. Стимулом для імовірнісного прогнозування всього тексту служать і **епіграфи в наукових спеціальних текстах**, вони також створюють прирощення смислу і стилістичний ефект, привертаючи увагу і викликаючи інтерес читача:

Mathematics is the Queen of Science and Arithmetic is the Queen of Mathematics. Gauss [46].

Висловлення П. Лапласа взято епіграфом до статті про теорію ймовірності:

It is remarkable that a science which began with the consideration of games of chance should have become the most important object of human knowledge. P. Laplace [47].

Вплив культури на побудову мови зумовив тенденцію варіювання інформативності. Зміни обсягу інформації в сторону збільшення можуть здійснюватися за допомогою включень більшого обсягу, ніж у міжсентенційному просторі.

Цитати в науковому тексті вводять інші авторитетні голоси в обговорення проблеми, створюючи поліфонію тексту і надаючи переконуючий вплив на читача.

Отже, діалогічність тексту розглядаємо як багатоаспектне і багаторівневе явище та поділяємо точку зору тих дослідників, які вважають діалогічність універсальною характеристикою будь-якого

тексту. Нами було проведено аналіз мовних засобів, що реалізують діалогічність у наукових спеціальних текстах. До них відносяться засоби вираження адресованості наукового тексту, контактовстановлюючі компоненти, інтертекстуальні включення. Їх прагматична функція – залучення читача в процес мислення, націлювання читача на спільні дії, досягнення рівня співучасті в обговоренні предмета наукового тексту.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження ми дійшли певних висновків.

У даний час немає чіткого визначення поняття «дискурс». У нашому дослідженні дискурс розглядається як зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними факторами; текст, взятий у подієвому аспекті; як мова, «занурена в життя».

Основними характеристиками дискурсу виступають, перш за все, його одночасна спрямованість до ментальної і мовної діяльності, інтертекстуальність, а також інформативність, зв'язаність, континуальність, цілісність і т.д.

Інституційний дискурс можна розглядати як дискурс, що має місце у соціальних інститутах, де комунікація є частиною цієї інституції. Основною характеристикою інституційного дискурсу є не повідомлення, а створення соціального змісту, тобто дискурс є способом існування інституту. У сучасному академічному середовищі інституційний дискурс визначається як профільний стандартизований вид комунікації, обумовлений певним родом діяльності учасників спілкування і регламентований за формою і змістом.

Адресат – цільова ланка комунікативної моделі, являє собою об'єкт, заради або навколо, або для якого в кінцевому підсумку здійснюється дискурсивна діяльність.

Цілісний підхід до вивчення адресата як об'єкта інституційного дискурсу закономірно передбачає врахування обох учасників комунікативного процесу: суб'єкт і адресат як початкова та кінцева точки комунікативного акту, неминуче входять у сутнісну характеристику мовленнєвого твору, вони становлять органічну єдність, не можуть бути розділені.

Адресованість розуміється як двоєдина субстанція з найвищим ступенем тлумачення в силу її актуалізації в неоднорідному просторі інституційного дискурсу.

Науковий інституційний дискурс – це певним чином клішований різновид спілкування між ученими, які можуть не бути знайомі особисто, але змушені взаємодіяти відповідно до норм соціуму, який можна визначити як наукове співтовариство.

У нашому дослідженні ми відносимо науковий текст до інституційного типу дискурсу, учасниками якого є фахівці у певній галузі знання, які здійснюють пізнавальну діяльність по виробництву і споживанню наукового знання, що вербалізується в науковому тексті як моделі пов'язаних комунікативних діяльностей.

За допомогою наукового дискурсу адресант передає наукові факти адресату в доступній та зрозумілій для нього формі. Критикуючи і оцінюючи різні точки зору вчених, автор наукового дискурсу маніпулює адресатом, вказуючи на правильні та помилкові, на його думку, твердження. Адресат, у свою чергу, може приймати або критикувати наукові теорії, запропоновані адресантом, вступаючи з ним у діалог.

У ході дослідження було проаналізовано сучасні англійськомовні тексти наукового дискурсу. Встановлено, що реалізація категорії адресованості в науковому дискурсі відбувається за рахунок прямого називання адресата, використання займенників, прямого звернення до читача, використання питань різних структурних типів, окличних речень, спонукальної конструкції *Let us + infinitive*, спонукального речення з дієсловом у наказовому способі, модальних дієслів зі значенням повинності і рекомендації, згадки імен учених, цитування, прислів'їв та приказок, міфів, перефразованих прислів'їв, парафразу, епіграфів.

Перспективним лишається дослідження фактору адресата в інших видах офіційних дискурсів сучасної англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. Поэтика интертекстуальности. *Вопросы английской контекстологии*. СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1996. Вып. 4. С.7–15.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М. : Советская энциклопедия 1990. 684 с.
3. Бариш І. Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації. *Мовознавство*. 2000. №1. С. 21–31.
4. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : учебник. К. : Академія, 2004. 344 с.
5. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській художній прозі. К. : Грамота. 2004. 304 с.
6. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
7. Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. *Эстетика словесного творчества*. М. : Искусство, 1979. С. 297–325.
8. Бейлинсон Л. С. Функции институционального дискурса. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2009. Вып. 3. С. 142–147.
9. Белоус Н. А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: семантические и прагматические аспекты: автореф. ... д-ра филол. наук. Краснодар : КубГУ. 2008. 50 с.
10. Богданов В. В. Коммуникативная интенция и коммуникативное лидерство. *Язык, дискурс и личность*. Тверь : ТГУ. 1990. С. 26–31.
11. Бурмакина Л. В. Трудности грамматики английского языка. *The Complexities of English Grammar*. Минск : ТетраСистемс. 2010. 224 с.
12. Бурмакина Н. Г. Дискурсивно-интегративные и культурно-

конвенциональные характеристики академической коммуникации : дисс. ... канд. филол. наук. Красноярск, 2014. 226 с.

13. Витгенштейн Л. Философские исследования. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып.16. Лингвистическая прагматика. М. : Прогресс, 1985. С. 79–128.

14. Габидуллина А. Р. Жанры речи и жанры дискурса : к проблеме терминологии. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Вип. 50. Харків, 2007. № 765. С. 51–55.

15. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. пер. с англ. сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. М. : Прогресс, 1989. 312 с.

16. Демьянков В. З. Образ адресата. *Культура речи* : Энциклопедический словарь-справочник. М. : Флинта ; Наука. 2003. С. 376–377.

17. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка. 2001. 495 с.

18. Желтухина М. Р. Специфика речевого воздействия тропов в языке СМИ : дис. ... д-ра филол. наук. М. : ИЯ РАН, 2004. 358 с.

19. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. 5-е изд. Н. : Пилигрим, 2010. 486 с.

20. Каминская Т. Л. Образ адресата в текстах массовой коммуникации: семантико-прагматическое исследование : дис. ... д-ра филол. наук. С.-П. : СПбГУ, 2009. 283 с.

21. Карпчук Н. П. Адресованість у законодавчому дискурсі *Науковий вісник Волинського держ. ун-ту*. 2001. № 13. С. 168–172.

22. Карпчук Н. П. Науково-технічна стаття як міжсуб'єктна інтеракція *Науковий вісник Волинського держ. ун-ту*. 2003. № 8. С. 222–226.

23. Карпчук Н. П. Роль фактора адресата у побудові науковотехнічної статті. *Науковий вісник ВДУ*. 2004. № 3. С. 95–99.

24. Карасик В. И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс.* под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. Волгоград : Перемена. 2000. С. 5–20.
25. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 385 с
26. Карасик В. И. Язык социального статуса. М. : Институт языкознания РАН; Волгоградский государственный педагогический институт, 1992. 330 с.
27. Карчаева С. Х. Дискурсивность научного текста: дисс. ... канд. филол. наук. Нальчик, 2010. 211 с.
28. Кибрик А. А. Дискурсивно-ориентированные исследования. М. : Едиториал УРСС, 2008. 25 с.
29. Кожемякин Е. А. Институциональные дискурсы: программа сравнительных исследований. *Человек. Сообщество. Управление.* Краснодар, 2007. № 2. С. 96–106.
30. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения. М. : ИЯ РАН, 1997. 327 с.
31. Кубрякова Е. С. Язык и знание. М. : Рос. академия наук. Ин-т языкознания. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
32. Кунина М. Н. Когнитивно-прагматические характеристики террористического дискурса: автореф. . канд. филол. наук. Краснодар : КубГУ, 2001. 23 с.
33. Литвинов А. В. Научный дискурс в свете межкультурной коммуникации. *Филология в системе современного университетского образования.* Материалы научной конференции 22–23 июня 2004. Выпуск 7. М. : УРАО, 2004. 394 с.
34. Лук'янець В. Філософія дискурсу. *Вісник НАН України.* 2000. № 10. С. 18–31.
35. Папаев С. Т. Роль стандартизации для коммуникаций в электронной среде. *Методы современной коммуникации.* Вып. 1. Под

ред. В. Н. Переверзева. М., 2003. 266 с.

36. Попова Т. П. Дискурс как речевое произведение в обучении иноязычному общению. *Приволжский научный журнал*. 2013. № 3 (27). С. 138–143.

37. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. К. : Спілка Рекламистів України, 1996. 176 с.

38. Рыбка И. Н. Психолингвистическое исследование особенностей устного научного монологического текста : дисс. ...канд. филол. наук. Уфа, 2007. 204 с.

39. Сдобнова Ю. Н. Лингвистическое отображение современных социальных тенденций в институциональном дискурсе вооруженных сил Франции : дисс. ... канд. фил. наук. М., 2014. 198 с.

40. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и Принцип причинности. *Язык и наука конца 20 века*. М., РАН, 1996. 188 с.

41. Сусов И. П. Введение в языкознание : учеб. для студентов лингвистических и филологических специальностей. М. : АСТ: Восток–Запад, 2007. (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия). 408 с.

42. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. М. : Гнозис, 2004. 115 с.

43. Ширяева Т. А. К вопросу о статусе дискурса. *Вестник ПГЛУ*. № 3, 2006. С. 30–36.

44. Blakemore D. The organization of discourse / D. Blakemore // *Linguistics : The Cambridge Survey*. Vol. 4: Language; the socio-cultural context / Ed. by Fr. J. Newmeyer. – Cambridge, 1988. – P. 229–250.

45. Wodak R. *Disorders in Discourse*. London : Longman, 1996. 176 p.

46. <https://www.sciencenews.org>

47. <https://www.sciencemag.org/journal-department/research-article>

48. <https://www.scientificamerican.com>